

ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЋАКОМО

„ДРУГИ ЈЕ НАМЕСТО МЕНЕ У ВЕНЕЦИЈИ“:
ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ И ПАВЛЕ СОЛАРИЋ

„Ја ћу ово лето пребивати у Триесту, а други је наместо мене у Венецији, с којим согласно о даљшем настојимо делу.“

Доситеј Обрадовић Петру Аси-Марковићу,
8.4.1804.

Средином 1802. Доситеј Обрадовић долази из Беча у Трст, на захтев илирске општине: беше му понуђено да штампа књиге за народ. Већ следеће године, у типографији Пана Теодосија у Венецији објављује *Етику*, коју је саставио полазећи од дела италијанског етичара и филозофа Франческа Соавеа. Не знамо тачно, пак, који су разлози довели једног другог Србина из Хрватске, Павла Соларића (1779-1821),¹ у северни део Италије, али је сасвим могуће да је, с обзиром да је завршио права 1803, морао пожелети да настави школовање у неком од центара на западу.² Знамо, међутим, да се овај, како га је Јован Скерлић дефинисао, „најмилији ученик Доситеја Обрадовића“,³ састао први пут са Доситејем у Трсту, у јесен 1803. године.⁴ Од тог тренутка па на

⁽¹⁾ В.: Nikola Andrić, *Život i književni rad Pavla Solarića*, “Rad JAZU”, 150 (1902), стр. 103 (1)-194 (92).

⁽²⁾ Лазар Чурчић, *Павле Соларић – два века после рођења*, “Зборник за славистику”, 17 (1979), стр. 208.

⁽³⁾ Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Београд 1997, стр. 109. В. и: *Павле Соларић (1779-1821), омиљени ученик и следбеник Доситеја Обрадовића (1742-1811)*, “Политика”, 19.5.1961.

⁽⁴⁾ Nikola Andrić, *нав. дело*, стр. 116 (14).

даље њих двојица ће се виђати, осим у Трсту, и у Падови, и у Венецији. И чињеница је да се 10. децембра 1803. Соларић налази у Падови, где дефинитивно одлучује да се бави књижевношћу: тог је дана Соларић имао част да угости „два најученија оновремена Србина“, ⁵ Доситеја Обрадовића и Атанасија Стојковића. Истини за вољу, трајао је два дана овај састанак „свете тројице“ српске књижевности на међи два столећа, како ће рећи Милорад Павић. ⁶ У току та два дана, имали су српски литерати да размотре разне теме, а пре свега о „человјекољубију“. О том састанку, о тим моментима, о одлуци да следи стопе Доситеја и Атанасија Стојковића, Соларић ће забележити на почетку предговора преводу са немачког дела Петера Вилома, *Сверх воститанија к человјекољубију* (Млеци 1809):

У Падуи! – месту, гди је, нек ми се овако рећи допусти, последње мое искушение совершило се и рукоположеније, војеже по малку сила мои, свешчено служити Мусам; месту, гди се то сбило, кад сам ја (г. 1803. Декемврија 10.) чрезвичајно шчастије имао, два висока Мужа Рода нашега, као пријатеље и госте дочекати, с њима Двоицом два дни исти воздух дихати, њи слушати и лицезренија насишчавати се њиова. Ово су незабвени Просветитељи Рода Сербскога; може ли јошче ко год сладка: Д. Обрадович и А. Стојкович, не погодити имена? Свешчени дни! Тајна вечеро Троице на крајњем иза свију жилишча Славенски западу! Се вам торжественно воспоминаније од мене. Ми смо о човекољубију највише онда собедили, све односно к превозубљеним Јединоплемеником нашим; и ја сам од тада дерзнуо, славној, по могућству моем, подражавати Двоици... ⁷

Скоро годину дана од сусрета с Доситејем, Соларић се налази у Млечима, па као Доситеј, такође у штампарији Пана Теодосија објављује *Ново гражданско земљеописаније*. ⁸ То је прва

⁽⁵⁾ Лазар Чурчић, *нав. дело*, стр. 208.

⁽⁶⁾ Милорад Павић, *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма*, Београд 1979, стр. 116.

⁽⁷⁾ Наведено у: Андра Гавриловић, *Доситије у Трсту 1802-1806*, „Годишњица Николе Чупића“, XXIII (1904), стр. 254-255.

⁽⁸⁾ В.: И. Ковачевић, *Доситеј, Соларић, и „Ново гражданско земљеописа-*

Соларићева књига, али и први српски уџбеник из географије за школе. Као и у случају Доситејеве *Етике*, и овде се не ради о оригиналном делу, већ извор треба потражити у делу Адама Христијана Гаспарија (Ad. Christ. Gaspary), *Allgemein Einleitung in die neueste Erdbeschreibung* (I-II, 1797). Ово Соларићево дело носи као мото Доситејеве речи: „Съ топлимъ сердцемъ я призывлѣмъ из Фригіе Мусу, / Да сприобщи свою сладость и сербскоме вкусу“. Посвећена „Общей ползи своєга сербскога рода“, Соларићева је географија била штампана трошком илирских трговаца у Трсту, браће Теодоровића, али и новчаном потпором самог Доситеја. Заједно са *Земљеописанијем*, те исте 1804. Соларић објављује и *Пјешиј земљеписник* (атлас са XXXVII карата),⁹ али и још једну, трећу књигу, названу *Кључић у моје земљеописаније*: „То је једини примјер те врсте у старијој српској научној књижевности, а већ је сâм по себи значајан доказ о тврдоћи и упорности Solarićевог научног карактера”.¹⁰ У Млецима је Доситеј имао прилике да види Соларићеву географију и позитивно ју је прихватио, па је Григорију Трлајићу овако писао касније из Трста: „Примићеш од њега једну сербску »Географију«, ако ниси пређе послане примио. Соларић наш, нелесноје Србије чадџо, о њој се трудио и ја сам се ње ради далеко од персију матере наше јоште овде за ову зиму до пролећа задржао“.¹¹ Доситеј, међутим, није био уверен да би Соларићева географија могла, таква каква је, да буде корисна неупућеном народу; но кад је видео атлас, а пре свега *Кључић*, Доситеј се веома обрадовао. Каже Павле Поповић да је Доситеј и сарађивао у остварењу *Земљеописанија*, а значајно је да у тој својој географији Соларић говори о темама које су му биле заједничке са Доситејем, а тј. о устанку у Србији и о српском народу, за кога каже да је храбар

није“, „Ковчежић. Прилози и грађа о Доситеју и Вуку”, XVIII-XIX (1981-1982), стр. 66-70.

⁹ В.: Ружица Симин-Допуђа, *Павле Соларић и први географски атлас у Срба*, „Годишњак Библиотеке Матице српске за 1994”, Нови Сад (1995), стр. 60-67.

¹⁰ Nikola Andrić, *нав. дело*, стр. 126 (24).

¹¹ Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, (Сабрана дела Доситеја Обрадовића, VI), Београд 2008, стр. 79.

и да је способан, те да пати под турским јармом (I, стр. 467). У писму које је био послао Соларићу из Трста 18. децембра 1804, Доситеј са ентузијазмом говори о овим Соларићевим делима, односно, како вели Милутин К. Драгутиновић, „У радовима Соларићевим Доситије уживаше као у својим“.¹²

Љубезни Соларићу!

Увидев чадо, познадо[x] родитеља! Читајући прије уведеније всеопште Вашег „Земљеописанија“, помислио сам – на ову пребл[а]жену књигу ваља преднаписати оно што је б[о]жественни Платон на двер[и]ма своје Академије написао био: „Невежа земљемерја овде нек’ не улази“. А кад сам примио Ваш златни „Кључић“, који тако предивно и ласнопостижно отвара двери земљемерја и кротко, тихо и прекрасно уводи љубитеље своје у право царство н[е]бесно, тј. у просвештеније ума, и показује пут к истому светилишту математики, гди никакова прелест ни заблужденије ума опстати не може: о, тада, тада, љубими Соларићу, обрадовао сам се радостију великоју и неизглаголааноју, коју нитко од мене во веки отети неће. Сами дух прес[ве]ти, дух всемогући, бог, тј. дух гореће љубови Ваше к милому роду, од кога сте произишли, на то Вас наставио и тому Вас умудрио. Ево на Вами, Соларићу мој, исполненије они[x] свети[x] и пресвети[x] речи: „Љубљашчим бога, тј. истину божју, веја постјешествујут в благаја“. И нека се презелној радости мојеј дозволи штогод (ако и земно, но прекрасно) небесним приуподобити: то се зове овде на земљи до трећега возвисити се неба, и то без никакова чудотворенија, нити прејестественаго содејствија, но по природној и умозритој тројаке љубови лествици, сиреч к богу, к истини и к ближњему својем. А ко је наш ближњи него род наш, чрез који је и нами даровато битије? А творећи ово благо умпросвештенија роду својему дело, то се и свему роду чело-веческоме твори, с којим наш род опходити се и дела расправљати своја буде, зашто од просвештеног може се и други просветити, а од мрачнога и тамнога нико никада. Ако је истина, (као што јест[е]), да касаји[т] сја паклу очернит сја – то и противна овој мора бити: да ко се с просвештеним опходи, просветити се, с мудрим бо умудриши сја!

⁽¹²⁾ *Домаћа писма Доситија Обрадовића*, Београд - Загреб 1899, стр. X.

Сам расуди какова и колика радост мора бити моја кад сада без најмањег сумњенија видим, познајем и с рукама осјазавам да ће мени предрага српска дечица и девице до дванаесте године земљемеритељи бити и да ће теченије сунца, месеца и прочи[x] планета знати и казивати. Колика је у томе слава божја! Каково прекрасно и предивно мудрости, благодости и свемогућства божјег познанство! Зато ја сад с Архимедом вичем: „Нашли смо, нашли смо!“ И са Ксерксем и иза сна вопијати могу: „Има Грција Темистокла!“ – „Има Србија Соларића и чрез њега имати ће многе!“

Здрав ми буди, Минервино љубимо чадо, и љуби твојега
Обрадовича.¹³

Андре Гавриловић сматра да „Готово би се могло рећи да су Доситије и Соларић били – у лепом смислу – ортаци у растурању својих књига оног доба. Доситије се веома бавио о распродаји Соларићевих радова – Земљописа, Атласа и Кључића – и назива их наша »сочињенија«,¹⁴ затим додаје да „он [Доситеј] за прођу књига Соларићевих стара [се] више но за књиге своје“.¹⁵ Тако и у писму непознатом лицу пише Доситеј из Београда, вероватно крајем 1807: „Старајте се распачати »Географије«“.¹⁶ Ништа необично да је Доситеј настојао и доста касније, кад је већ био у Београду, да растура Соларићеву географију, јер се мора узети у обзир Доситејев став: „Није ни једном општеству полезно, да се свак само за себе и за своју привремену корист стара“.¹⁷

Неколико месеци пре тога, тачније 5. јуна, Доситеј је из Трста писао Соларићу који је тада боравио у Венецији: „Колико Вам мање пишем, толико Вас више и сердечније љубим да сте и Ви такови к мени и да Вам свако вече пада на ум моја песна:

⁽¹³⁾ Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, нав., стр. 73-74.

⁽¹⁴⁾ Андре Гавриловић, *нав. дело*, стр. 248.

⁽¹⁵⁾ *Исто*, стр. 256. Уп.: Павлу Георгијевићу Лазаревићу, 16.7.1805, и Григорију Трлајићу, 21.10.1805, у: Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, нав., стр. 78, 78-79.

⁽¹⁶⁾ *Исто*, стр. 102. Уп.: Јовану Димићу, 30.1.1810, у: *исто*, стр. 116.

⁽¹⁷⁾ *Домаћа писма Доситија Обрадовића*, нав., стр. 153.

»Море ђаче, нешто врана гаче!«¹⁸ У истом га писму обавештава да је завршио девету главу свога *Собранија разних наравоучителних вештеј* и истиче да, ако нешто не одговара, биће сигурно Соларићева кривица, наглашавајући тиме да је држао до Соларићевог мишљења. Павле Поповић сматра да „Или првог или другог пута, дакле, Соларић је могао саветовати нашем филозофу да пише други део *Собранија* (није искључено ни то да је могао учинити и преко писама, али је то мање вероватно)“.¹⁹

Знате да без потребе ласно се писати не накањујем, али, кад би[x] Вам и из љубови срдца писао, имао би[x] шта, зашто би[x] све то више материје находио, а к томе сад времена не притиче, зашто све мислим о различним материјама вторе почетне части „Собранија вешти“, од који[x] сам јуче девету совершио главу. Ја себи ласкам да ће Вам ово сочиненије повољно бити. Но кад увидите чадо, познаћете је ли оцу подобно или, залуду, сâм себи похлепствујем. Ја би[x] рад да буде лабудовој пред смерт баснословној подобно песни. Ала ме добри љуто плаши Гелерт, који каже да само у пролеће лепо поји славуј, а моје је, мили друже, већ давно прошло и време би било да у чувство дођем и да се сâм себи преко мере не улагивам. Ако што буде без соли и укуса, знај добро, пријане, да ће сва на тебе кривица пасти, зашто ћу ја сваком казати да ме је мој Соларић на ту навукао безделицу, потезући ме за уши као младо прасе у бостан диња и као старо магаре на младу салату. Ево ти ове чисто исповедам, нудер сад гледај како ћеш се опрати. Да си јошт’ у Падуји, ласно би било, кроз коју чиста протиче река, а у Венецији доста ће ти мучно бити, ибо сâм видиш какви су канали. Ево ти ја каза[x] као добар пријан, јер не би[x] рад да те беда изненада нађе и да ти точак у верло дубоки западне вагаш.²⁰

И даље, те исте 1804, и у тој истој типографији Пана Теодосија, Доситеј објављује *Песну на инсурекцију Сербијанов посве-*

⁽¹⁸⁾ Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, нав., стр. 67.

⁽¹⁹⁾ Павле Поповић, *О Собранију Доситија Обрадовића*, у: *Исти, Нова књижевност, I. Од Доситеја до Вука и Стерије*, приредио П. Палавистра, (Сабрана дела, V), Београд 2000, стр. 174.

⁽²⁰⁾ Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, нав., стр. 67-68.

ћену Карађорђу и устаницима – коректор типографије, Соларић ће бити задужен да прегледа и исправи Доситејеве стихове. Доситеј настоји и новчано да помогне устаницима, и преко Соларића развија акцију да би се међу српским трговцима у Трсту финансирао устанак, а слао је Соларића такође у Венецију да прикупи новац од имућних грађана. У јесен 1805. године, подстакнут између осталог и писмом карловачког митрополита Стефана Стратимировића, који је сматрао да је присуство Доситеја у Србији корисно и пожељно, Доситеј се одлучује да пређе у Србију. У Трсту оставља своје следбенике: песнике Павла Соларића и Викентија Ракића, а потом Јована Дошеновића и Јоакима Вујића. У предзорје 13. јуна 1806. Доситеј креће за Србију. Претходне вечери, у кафани „Поларна звезда“ он се састаје са дванаесторицом пријатеља – значи још једна симболична „тајна вечера“ после оне у Падови. Након поноћи, пред кућом у којој је Доситеј боравио, он и Соларић се поздрављају, и то ће бити последњи пут да се виде. Много година касније ће Соларић тај догађај описати у предговору за Доситејев *Мезимау*:

[...] пре зоре 13[25-га] Јуниа 1806. – У навечеріе онога ютра, по-изжившиісе Сократъ нашъ са свима пріетельи, окружень буде отъ неколико, предье къ тому отбранны, млади любимаца свои, и возлюби съ њима – бригомъ Г. Г. Θ. Захарића и А. Балсе, двоице отъ дружине – у предградскомъ едномъ вершићу на само, у лѣтнѣгъ вечера тихости и благовонной зеленины, вечерати. По вечера у граду, у Сербской кафаны подъ знаменіемъ *Звѣзде Поларне*, буде насъ выше: гдѣ ягмећымъ намъ јошъ кой краткій часъ у дружескомъ колу съ Наставникомъ, дойдье ондешній Господарь нѣкій, и, сазнавши о бывшемъ, *То е, Господине! Рече, права нѣка тайна вечера была? и ... это ѿ око васъ башъ дванаестерице!* што, сгледавшисе, найдьемо, да по случаю тако и бјаше. Медьу преускипѣвшимъ чувствованіямъ свакога умиленія, приспѣе доба разстанку – моему свегдашњму разстанку! послѣдњму моему Наставника, Благодѣя, Друга моего облобызнанію! – у пополноћный ово, предъ враты обители нѣгова, бы часъ...²¹

(²¹) Предисловіе издательво, состоеће изъ извода изъ нѣгове *Бесѣде*, приготвление бывше къ настоѣему Сочиненію, и отложене къ изданію Со-

Доситејева намера је била да оснује, заједно са Соларићем, школу и штампарију у Србији, и због тога се и надао да ће Соларић прећи у Србију, и због тога је и непрекидно Соларића звао.²² Каже Милорад Павић да је Доситеј планирао са Соларићем „организовање једног друштва за растурање српске књиге и стварање негде у отаџбини, можда у Котору, књижевног и просветног средишта са школом и штампаријом подигнутом од продаје његових књига“.²³ О овој својој намери, а стављајући у први план свог „наследника“ Соларића, „прави небески дар за Србе“, Доситеј је већ био писао из Трста владици Петру I Петровићу Његошу, у писму од 9. марта 1805:

Ја једва чекам, да се наше преизрјадно „Всеопште земљеописаније“ у Венецији соверши и желим његод мођу моје сродне, миле људе поћи, гди би се једно лепо училиште возвигнути могло и, ако и малена, штампарија за потребу школе и целе нације у-становила. Мислио сам овде припочекати, да се види шта ће се из сербске инсурекције родити. Имам себи за наследника пре-красни[х] нарави и наука младића, који је заиста нашему роду дар неба и за њега ми је више старост него за мене, нити би[х] рад да овакви предивни човек у утесненије и скудост дође, који је достојнеји да Сербљем на ползу лепо и спокојно живи. Имам велику надежду да кад великодушни и могући рода нашега виде и познаду да се о всеопштем и дуговечном наше нације добру и напретку настоји нелесно, и кад се ово добро дејствително и очевидно покаже, да ће се међу њима јоште Божидара наћи и возвигнути.²⁴

Владика је 23. марта одговорио: „Драго ми је што Ви имате једнога младића, достојнога себи насљедника“.²⁵

бранія Смѣсица Г. Досіѳеа, у: Мезимацъ Г. Досіѳеа Обрадовича. Част вто-ра Собранія разныхъ Нравоучительныхъ Вещей въ ползу и увеселеніе, по подлинному Рукопису Павломъ Соларичемъ издањ, у Будиму 1818, стр. 2-3.

(²²) В. Спиридону Алексијевићу, 29.1.1805, у: Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, нав., стр. 74-75.

(²³) Милорад Павић, *Језичко памћење и песнички облик*, Нови Сад 1976, стр. 202.

(²⁴) Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, нав., стр. 75.

(²⁵) *Исто*, стр. 136.

Од одласка из Трста 1806. године Доситеј вероватно није имао вести од Соларића, па је из Земуна писао Софији Теодоровић, 19. марта 1807: „Шта мој Соларић ради те овамо не долази“.²⁶ Соларић је ту 1807. годину проборадио у Трсту, и размишљао је о одласку у Србију – код Доситеја.

Што због неодлучности, што због лошег здравља, или можда и због обавеза у штампарији у Венецији, Соларић се међутим никад није одлучио на тај корак, никад у Србију није дошао. Није да није желео, премишљао се, чак је – док се Доситеј старао о растурању његових књига по фрушкогорским манастирима – написао *Пјесну о путошествовију из Тријеста у весни 1808*:

Ја полазим, а ви мили остајете друзи!
 О, зашто су тако њежни љубови сојузи!
 Једа не би лучше било да љубезни живе,
 Да се грле, док је в’јека, и друг другу диве?
 Или (кад је таква судба) да љубови нема,
 Да нам срце, ах, не пуца, кад се на пут спрема?
 [...]
 Ја полазим, а ви, мили, шта мислите друзи!
 Прољеће је, све весело, зелене се лузи;
 Ход’те са мном, да заједно утјешимо мајку:
 Наћи ћемо на Дунаву и на Сави шајку:
 Ако ли је неможно, остан’те у даљи,
 Гди сте бити на послугу отчизни изабрали;
 И хран’те бар име моје (љубов се том нада)
 У спомену, кад ја будем далек’ од нашег града.²⁷

Почетком те исте године написао је *Посланицу Драги Теодоровићу Тријешћанину*, из које је очигледно да је хтео прећи у Србију: „Читаћете, кад ме од вас, дол и гора д’јеле, / Овај Павла, мили Драго, листак књиге б’јеле“;²⁸ „Идем, што ћу? (совјест трпи)“;²⁹ „У отчизну! и може ли што више бит благо? / Ја

⁽²⁶⁾ Исто, стр. 92.

⁽²⁷⁾ Павле Соларић, *Гозба. Сабране пјесме*, приредио З. Крстановић, Београд 1999, стр. 89, 91.

⁽²⁸⁾ Исто, стр. 92.

⁽²⁹⁾ Исто.

полазим у отчизну, не већ име наго. / Синови смо, мати зове,
љупке су ње р'јечи, / Придигла се да дом строји, ког' боли да
л'јечи³⁰. „Идем даље, оволико сад с пута мог чујте, / И, гди сам
год, возљубљени, ви ми ту здравствујте!“³¹

И био је пошао из Трста, намерио се био у Београд, али даље
од Карловца Соларић није стигао. Остао је тамо до краја године
због лошег здравља. Можда је управо из овог периода и песма
коју је Соларић посветио *Доситеју*:

Овај поздрав Доситеју (ако можно коме,
Ко га позна, здравље бет њег') Павел шиље своме!

[...]

Писмо моје одмиче се: нек' ти срце блажи,
Свуд сведочи да су духу мом скаредне лажи.

Фама твоје, свештениче богињ' Еликона,

Понесла је давно име од Темзе до Дона;

Всегда јасна, развје ухо рожано ком' било,

Прозвала те и по ребри сјеверови двора,

И, на срећу, по острови Средиземног мора.

Иста молитва ономадне брижне дигла слухе,

Да с' гласови сербски бесјед испуне воздухе;

Крила бјаше отсуствија узрок вели твога,

Но, подмукле, ситни чопор, скаске, жезла свога

Зло обстрегла: оне пронзу и предваре гласе,

Камо, питаш, Доситеј? Сви говоре: зна се.

[...]

Сократ сербски, учитељу, оче, пусти, друже!

Пусти да ти благодарно сербска уста служе;

Сократ сербски, пророк сербски стари,

Данас своји очевидац предгадани твари.

Позивљеш ме у свјатило новосвитог гн'језда,

И још нудиш: неподвижна буд би био зв'језда;

Зв'језда да сам: шаче тамна созвјетдија твога,

Него мјесец гди, без тебе, неба широкога.³²

⁽³⁰⁾ Исто, стр. 93-94.

⁽³¹⁾ Исто, стр. 94.

⁽³²⁾ Исто, стр. 85-86.

Знамо још да је 18. марта 1810. Соларић писао Доситеју из Венеције:

Високопочитајемо Г[о]с[по]дине
Доситеје Обрадовичу!

Ако можете веровати да сам ја јоште неослабно онај исти Соларич, о којем сте Ви негда благовољели, моћи ћете себи вообразити колика је печал моја за неочекиваним онога бл[а]говољенија лишенијем. Обратите се на крај и умољен будите, ако сам Вам скривио; ако ли нисам, не кратите ми дуже пријазни Ваше, да не мислим да јесам – обратите се, тако Вам онога удовољствија које чујствујете од „из“ [23] и „иθ“ [29] јануарија, ако је онако како сам чуо и желим!

Моје житије од када смо се растали се јест болест, печал и воздиханије, непреривна жртва идолу нашем, жртва коју сам б[о]г б[о]гов најбоље види. [...]

Надежда је да ће одселе здешња наша печатња, по предјављенију епископа далматскога, више делати. Надежда је! Постављају се цензори. Ја сам предложен за илиричке књиге, но к тому требало је предче мудрованија моја испитати, и зато „Беседовник“ и „Поминак“ моји отишли су у Париз. Чека се решеније, надежда је! Доћи ће Вам и „Поминци“, како сам препоручио рођаком. Видети ћете из њих труде моје, но ни из тих, ни из оних, како ни из писма овога не будете довољно узнати колико је дјелственога сожаленија и, не смотрја на ове надежде, скорога и крепкога заступљенија достојно умертвљеноје состојаније онога који, како всегда, тако и није и присно јест.

Високопочитајемо Г[о]с[по]дине
Ваш благодарни и уничижени
Павел Соларич³³

Познанство између Доситеја и Соларића је трајало само три године, али веза и пријатељство су били јаки, и остали такви и после Доситејеве смрти 1811. године. Андра Гавриловић приписује управо Соларићу добар део одговорности за чињеницу да је Доситеј једно време ипак остао у Трсту:

⁽³³⁾ Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, нав., стр. 138-139.

Као што је већ речено, на путу из туђине у средину народну Доситију је Трст био само етапа. И да није ту нашао Соларића и ону предусретљивост у Срба тршћанских а нарочито у љубазном дому Драге Теодоровића; да није са Соларићем упао у различите планове књижевно-практичне – он би, вероватно, и раније оставио Трст.³⁴

Поштовање које је Соларић осећао према Доситеју било је изражено у пракси. Наводи се чак да се Соларић и у својим путовањима по Средоземљу приближио свом наставнику и путнику Доситеју (мада је велика разлика између типологије њихових путовања),³⁵ али је значајно изнад свега да је Соларић пратио Доситејеве стопе у науци и књижевности. Тако, на пример, године 1813. Соларић објављује *Златну књижицу*. Ово је дело Соларић називао рођеном сестром (Доситејеве) *Итике*. Доситеја није било већ две године, а Соларић се био одлучио да одштампа прераду једног од дела Франческа Соавеа, аутора чије је дело Доситеј десетак година раније прерадио и објавио као *Етику*, и који је одговарао садржајима и циљевима његовог просветитељског програма. Извор за ову Соларићеву књижицу треба дакле потражити у Соавином делу *Trattato elementare dei doveri dell'uomo e delle regole della civiltà* (1788). Соларић је додуше донекле променио наслов: *Златнаја књижица, содржајатаја должности човека гражданска и христјанска и правила учтивости*. Павле Поповић каже да „Соларић се, рекао бих, у свом преводу послужио Доситијем (пор. изразе: отрицателни, позителни, за *negativi, positivi*), али је Доситејева реченица лепше и чистије казана“.³⁶

Одао је дуг свом учитељу, и тиме дао значајан допринос књижевној историји, Соларић кад је 1818. године објавио у Будиму *Мезимац*, о коме му Доситеј пише у оном писму од 5. јуна 1804. То је последње Доситејево дело, замишљено као наставак *Собранија* из 1793. Наслов је Доситејев, а не Соларићев, како

³⁴ Андра Гавриловић, *нав. дело*, стр. 262.

³⁵ Nikola Andrić, *нав. дело*, стр. 113 (11).

³⁶ Павле Поповић, „Златна књижица“ Павла Соларића, у: *Исти, Нова књижевност*, I, *нав.*, стр. 36.

сам Соларић сведочи у предговору. Као што је и био обичај, Соларић је тражио претплатнике у Далмацији за *Мезимца*, и о томе 1817. писао Арсенију Ковачевићу, чиновнику у генералном тужилаштву Далмације:

Прилажемъ вамъ егземпларићъ еданъ обявленія къ сдруженію ради изданія *Мезимца* Г. Досіѳеа Обрадовича: да вамъ є препоручено, ако се ту тко хтѣо буде сдружити,³⁷

Изволите разговарати се съ Г. Доброхотомъ нашимъ Архімандритомъ Зелићемъ, вручителѣмъ овога писма, кое скраћуемъ полагајућисе на нѣгову доброту, да ће вамъ нѣгова бесѣда достаточнія быти, и у име мене, и у име свега, што є отовуда сѣд достойно тамо знати. Истѣй Господинѣ, на показанѣ му желанія вашега у поменутомъ вашемъ писму, изброіо ми є за васъ ради *Мезимца*, 12 млѣтачки ліра.³⁸

1/13. марта 1819. јавио је из Венеције Арсенију Ковачевићу да му је послао *Мезимца*: „Древнѣ славенске књиге и рукописе траже за Бечко књигохранилище. Дойћиће вамъ *Мези-мацъ*“.³⁹ На исти начин на који се за живота Доситеј старао о штампању и растурању Соларићевих дела, које је сматрао заједничким, тако је и Соларић узвраћао бригом за дело свог учитеља. Он је намеравао да објави и друга Доситејева дела, као на пример *Малу Буквицу*, али није успео на време.⁴⁰ После објављивања *Мезимца* био је у преписци са шибенским парохом Кириллом Цвјетковићем, који га је обавештавао о томе да је у Шибенику, Задру и манастиру Драговићу нашао и неке друге Доситејево списе и писма, те да му шаље Доситејево проповеди.⁴¹

⁽³⁷⁾ Драгутин Посниковић, *Писма владике Данила, патријарха Арсенија четвртог, Павла Ненадовића митрополита, Доситија Обрадовића и Павла Соларића*, “Споменик”, XVII (1892), стр. 130.

⁽³⁸⁾ Исто.

⁽³⁹⁾ Исто, стр. 131.

⁽⁴⁰⁾ Мирјана Д. Стефановић, *Издање/издања Мезимца Доситеја Обрадовића из 1818. године*, “Годишњак Библиотеке Матице српске”, (2006 [2007]), стр. 15-27.

⁽⁴¹⁾ Здравко Крстановић, *Животопис Павла Соларића*, у: Павле Соларић, *Гозба*, нав., стр. 173.

Из предговора сазнајемо и да се бринуо о томе да буде представљен лик Доситејев: кад је 1812. године пролазио кроз Нови Сад, Соларић је био упознао „живописца“ Арсу Тодоровића, код кога је нашао и Доситејев лик, додуше нешто млађи него га је он познавао. А цртеж Арсе Теодоровића Доситејевог лика објавио је у првом издању *Мезимца*. Зажалио је, међутим, што Доситеја нико није извајао: „докле ће *Захарија Орфелинъ* међу нами у *Рѣзбы* первый и послѣдній быти?“⁴²

Из Соларићевог предговора *Мезимцу* сазнајемо дакле многе ствари о Доситеју, те о Доситеју и Соларићу, али и о тадашњим књижевним приликама. Тако Соларић препричава да је неко, 1802. године био написао да је Доситејев језик „говедарски“. Соларић је о томе обавестио Доситеја, и овај му је одговорио да мора да узме перо у руке и напише нешто у вези с тим, подвлачећи да народни језик господе није другачији од „говедарског“. Из ове намере настаје прво поглавље *Мезимца*, насловљено управо *Јест ли полезно у простом дијалекту на штампану што издавати* – ради се о оригиналном Доситејевом размишљању о народном језику као основи књижевног језика, које је већ био изложио у *Писму Хараламтију*. Доситејеве идеје о језику су познате, Доситеј је био за народни језик, а против црквенословенског, те против напоредне употребе два језика, и сам је жалио што не може да ослободи свој језик ненародних елемената: „Да је обаче потребно и преполезно за општи народ просто но лепо и исправно писати, томе ће залуду ко му драго противословити“⁴³.

У овом предговору – написаном на славеносрпском мање србизираним – Соларић каже да је, преписујући Доситејев рукопис, исправио Доситејев језик на извесним местима (не дирајући, пак, у сам рукопис):

Рукописа се перомъ не такнухъ: а преписываюћи га, ово недорешенну гдѣкою (свегда срећомъ погодити ласну) рѣчь, про-

⁽⁴²⁾ Павле Соларић, *Предисловіе издателѣво...*, нав., стр. 23.

⁽⁴³⁾ *Мезимац г[осподина] Доситеја Обрадовича*, у: Доситеј Обрадовић, *Сбораније разних наравоучителних вештеј. Мезимац*, (Сабрана дела Доситеја Обрадовића, IV), Београд 2008, стр. 184.

машенну кою букву или друго што, дописахъ; ово, у прочемъ, держећисе *кореннога правописанія*, ради удобовразумителности гдѣшто и *новоопытуемого* – до најболѣга – не ометахъ.⁴⁴

Овај је Соларићев потез изазвао негативну реакцију Вука Карацића, који није ценио Доситеја („Вук није могао волети Доситија“, каже Павле Поповић⁴⁵). Вероватно 1820. године је Вук,⁴⁶ коме је затражено да напише приказ *Мезимца*, под псеудонимом Ненад Новковић написао *Пријемчанија на предговор Г. Павла Соларића к Мезимцу Доситија Обрадовића*, и то управо, како тврди, „По жељи Г. Соларића ево да му најприје кажемо штогођ о Доситијеву житију у Србији“.⁴⁷ И то је прво на шта се Вук жали, тј. да Доситеј у Србији, од свог доласка, ништа корисно није учинио ни написао, осим што је био умешан у сплетке:

Сад дакле нека Г. Соларић не криви Србију, што *Мезимац* није онђе настављен и продужен, него Доситија нека криви: да је Доситије тако радо писао, као што жели Соларић, он би могао, не само *Мезимца* продужити да буде као прва част *Собрания вещей*, него и други десет оволики књижица написати! А Г. Соларић нека прорачуни колико је година Доситије био списатељ, и колико је табака за то вријеме написао, па ће виђети, да Доситије и изван Србије није врло итио с писањем: а камоли у Србији, ђе је свега доста било из беглука, а интрига и сувише!⁴⁸

Вук затим отворено каже Соларићу: „Сад дакле и ми велимо, са Г. Соларићем: камо срећа, да не бјеше ни он прешао у Србију! Зашто он Србији ако није учинио какве штете, ползе није никакве; а себи је учинио штету и срамоту“.⁴⁹ А што се тиче по-

⁽⁴⁴⁾ Павле Соларић, *Предисловіе издателѣво...*, нав., стр. 28.

⁽⁴⁵⁾ Павле Поповић, *Вук према Доситију*, у: *Исти, Нова књижевност*, I, нав., стр. 351.

⁽⁴⁶⁾ Ђ. Г. [Ђуро Гавела], *Вук о Доситеју*, „Ковчежић”, I (1958), стр. 118.

⁽⁴⁷⁾ Вук Стефановић Караџић, *О језику и књижевности*, II, (Сабрана дела Вука Стефановића Караџића, XIII), Београд 1986, стр. 21. Овај приказ није био објављен за Вукова живота.

⁽⁴⁸⁾ *Исто*, стр. 22.

⁽⁴⁹⁾ *Исто*.

требе да се напише једна општа историја, о којој Соларић говори, Вук сматра да потреба постоји, али не треба чекати шест особа да би то учиниле, како сматра Соларић, већ ко то зна да у ради, нека пређе на дело:

Него који види да је за тај посао, нек почне па нек ради [...]; само нек не слуша Г. Соларића, што каже, да је то *педантничко* питање и искање, да није неједнак језик у томе. То само кажу они списатељи, који ни сами не знаду како пишу, па би ћели, да им се ничему мана не може наћи, него све да је добро, како му драго написано!⁵⁰

Овде Вук додирује тему језика код Соларића, једно деликатно и противречно питање, како у односу према Доситеју, тако и у односу на саме Соларићеве ставове, а што је одражавало једну од специфичности српског просветитељства – борбу око језика.

Крајем XVIII и почетком XIX века српски су писци употребљавали три типа језика: народни, славеносрпски и рускословенски, а понегде и српкословенски. Александар Младеновић истиче да „славеносрпски језик постао је велика препрека просвећивању народа“.⁵¹ И Соларић, у *Кључићу*, управо као следбеник Доситејев и рационалист, изражава убеђење да је књижевни језик кориснији, и да би писање на словенском значило корак уназад. Павле Ивић наглашава да се Соларић залагао за мото „Пиши као што говориш“ пре Мркаља и Вука.⁵² Мркаљ је сматрао да је Соларић „дика и милота сербска“, говорио је за њега да је „наш Аделунг, Господин Соларић“.⁵³ У предговору за *Кључић у моје земљеописаније* Соларић је изложио неке своје погледе на

⁵⁰) Исто, стр. 24.

⁵¹) Александар Младеновић, *О неким питањима и особинама славеносрпског типа књижевног језика*, „Зборник за филологију и лингвистику“, XXI, 1 (1978), стр. 110; уп.: Исти, *Типови књижевног језика код Срба у другој половини XVIII и почетком XIX века*, у: *Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави*, Нови Сад 1973, стр. 39-53.

⁵²) Павле Ивић, *Преглед историје српског језика*, (Целокупна дела Павла Ивића, VIII), Сремски Карловци - Нови Сад 1998, стр. 180.

⁵³) Сава Мркаљ, *Сало дебелого ера либо азбукопотрес*, Будим 1810, стр. 8.

језик, истини за вољу противречне и недовољно јасне, а тј. да је словенски језик погодан јер представља неку врсту оставе са изворима, у којој се он осећа Србином, али да нико у том периоду није могао да пише чисто словенски. Соларић је, управо као и Доситеј пре њега, сматрао да један обичан сељак треба да разуме књиге својих сународника, али ипак се није противио томе да се користи словенски, односно рускословенски језик код Срба. У *Поминку књижеском*, где говори о неопходности обједињавања свих Срба, каже да се само путем цркве и језика јединство може остварити, те да су потребне „двојакѣ“ књиге, за цркву и за народ: „[...] блаженный путь сей, есть Церква и Ђзыкъ, и ту надобне двојакѣ кнѣге. Безъ книгѣ неволя Церквы, неволя Ђзыкз, неволя и – збышакъ Народу! Церковне су кнѣге перве, мы морамо съ Церквомъ живиши; но не жителствујући у Церквы, мы морамо и за многоразлично наше свѣтско жителство у исто време наставленія имати и кнѣге“.⁵⁴ Александар Младеновић сматра да се „Соларић својим схватањем о карактеру српског књижевног језика свога времена потпуно уливао у онај познати ток прве деценије XIX века, којем су припадали и у којем су се кретали и други тадашњи славеносрпски писци који су за Србе писали, неко више а неко мање, србизираним књижевним језиком. Тиме је и П. Соларић, наравно, дао свој не мали прилог развиту славеносрпског типа књижевног језика код Срба у првим двома деценијама XIX века, што је у крајњем резултату довело до стабиловања екавског изговора нашег данашњег литерарног језика“.⁵⁵ Соларић се према лексици књижевног језика понашао као пуриста: следећи Доситејев пример и тиме што је преводио, односно прерађивао оригиналне текстове страних аутора, Соларић се трудио, при изналажењу апстрактних термина, да нађе одговарајућу реч, па се определио за стварање словенске, односно домаће терминологије. Међутим „Соларић није још могао правити довољно разлике између рускословенског и српског језика, па је и лексичке фондове ових двају језика узимао ако не као потпуно идентичне, а оно бар као комплементарне. [...] У сваком случају, Соларићеви текстови филолошког карактера несумњиво потврђују његово опредељење у погледу избора

⁵⁴) Павле Соларић, *Поминакѣ књижескій*, фототипско издање, Инђија 2003, стр. 67.

⁵⁵) Александар Младеновић, *нав. дело*, стр. 371.

између домаћег, односно ‚славенског‘ и интернационалног термина; он је одлучно за ‚славенски‘ назив“.⁵⁶ Занимљиво је да такве Соларићеве ставове и избор није одобравао карловачки митрополит Стефан Стратимировић, који је сматрао да је за Србе далеко корисније да се код превођења апстрактних термина користе интернационализми, како због чињенице да људи не би разумели славизме, тако због тога што је постојао ризик да сваки преводилац скроји термин по својој мери, чиме би могао створити још већу конфузију. Тим је поводом и писао Доситеју 29.7.1805: „Техническе речи не ваља писати како би тко хтео, но како и други у оному или подобному језику пишу. Иначе колико књига, толико ће бити художества, а оно исто и једно художество и једна наука. Ако се не може точно у својем језику реч художествена произвести, која би сву силу мисли содржавала, то је боље примити ју из чужаго јазика, како стоји; нежели новија и сваких разнија речи писати. Н[а] п[ример]: један *јестественица*, други *јестество-испитатељство*, а на последок биће *физика*, како су то и Латини и Французи и Немци и Руси написали“.⁵⁷ Но и поред тога, мора се признати Соларићу да је савесно приступао богаћењу лексике српског језика. Јован Кашић сматра да је „Павле Соларић имао веома много смисла за творбу речи и богаћење лексичког фонда српскохрватског језика уопште. У српској средини он се налази сасвим близу почетка једне тенденције која ће трајати деценијама у којој ће учествовати многи појединци, а најизразитији вид тога одражава се у деловању Друштва српске словесности“.⁵⁸

(⁵⁶) Јован Кашић, *Однос Павла Соларића према лексици књижевног језика*, у: *Лексикографија и лексикологија. Zbornik radova*, ур. А. Ресо, Сарајево 1988, стр. 184.

(⁵⁷) Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, нав., стр. 133.

(⁵⁸) Јован Кашић, *нав. дело*, стр. 187. В. и: Александар Албијанић, *Прилог познавању деклинирања позајмљеница у неким делима Јоакима Вујића и Павла Соларића*, „Научни састанак слависта у Вукове дане“, 7/1 (1981), стр. 113-122; Ирена Грицкат, *Још нека питања у вези са славеносрпском епохом*, „Јужнословенски филолог“, XLIII (1987), стр. 111-135; Александар Младеновић, *Павле Соларић, Јован Дошеновић и Сава Мркаљ о српском књижевном језику свога времена*, у: *Зборник о Србима у Хрватској*, 2, ур. В. Крстић, Београд 1991, стр. 369-377; Биљана Панић-Бабић, *О граматичкој терминологији Павла Соларића*, у: *Јединство наука данас*, (Научни скупови, 4/1), Бања Лука 2003, стр. 169-177.

Вук није никако могао опростити Соларићу што је дирао у Доситејев текст:

Тако исто Г. Соларићу не опраштамо, што је он *поправљао* ортографију у *Мезимцу*! Ми бисмо највољели, да он није ни једнога словца ни *додао*, ни *изоставио*, ни *промијенио*, него управо онако да га је наштампао, као што је Доситеј написао: па онда, ако би нам се ње учинила погрјешка, знали бисмо јамачно да је Доситеј погријешо, а сад што нам се гођ не дочпадне, можемо слободно рећи, да је Г. Соларић *покварио*: зашто *Мезимац* сад није као што га је Доситеј писао, него као што би Г. Соларић ђео да га је Доситеј писао! А ово не само што нама није повољи. Него би и Доситеја расрдило, зашто може бити да му је Г. Соларић ђешто оно поправио, што је Доситеј ђео баш онако да буде (као што често бива у *поправљању*), н. п. ми знамо из остали књига Доситејеви, да је он *и* слабо писао и ђе му је мјесто (по Славенском правописанију), а Г. Соларић *држећи се коренога правописанија* и свога НОВООПЫТУЕМОГА неодмећучи, пометао је ђешто и ђе не треба [...]. Г. Соларић каже, да је жељео учинити књигу разговјетнију, а ево је јамачно ђешто учинио неразговјетнију! [...] За то напомињемо Г. Соларићу, и молимо га: кад стане издавати *смјесице* Доситејеве, да не поправља ни једне тачке ни *надчерка*, него све управо онако нека изда, као што је Доситеј писао.⁵⁹

Вук критикује и (друга) Соларићева издања, као *Објасненије ко снимку подлинога диплома Стефана Дабише* од 1395. (Млеци 1815), и сматра да су са језичке тачке гледишта бескорисна, с обзиром да их није могуће разумети, па категорички изјављује: „Да какав Србљин стане Г. Соларићу говорити по његовим знацима гласоударенија, он би га питао од кога је народа?“⁶⁰

Не доводи се у сумњу Вуково реаговање на то да је Соларић унео измене у последње Доситејево дело. Морамо се, пак, упитати, да није то можда управо оно што се могло и очекивати? Јер ако је Доситеј Соларићева дела сматрао и називао заједничким, ако су то била „њихова сочиненија“, ако је у Соларићу

⁽⁵⁹⁾ Вук Стефановић Караџић, *О језику и књижевности*, II, нав., стр. 25-26.

⁽⁶⁰⁾ Исто, стр. 27.

видео своје друго ја, ако су им планови и идеје, и ентузијазам били заједнички, можда је Соларић у суштини управо правилно схватио идеју свог учитеља? Соларић је био „рођени филолог“, како каже његов биограф Никола Андрић, и знао је добро да се у рукопис не сме дирати; али је знао такође да преписујући тај Доситејев рукопис, неке измене може унети, и тиме дати у штампу још једно заједничко „сочиненије“, али да та ствар не буде „без соли и укуса“, како му је Доситеј и написао: очигледно је сматрао да чини корисну ствар тиме што исправља Доситејеве речи. Соларић се потрудио око Доситејевог *Мезимца*, дајући му предност над својим делом на којем је мучно и дуго радио, и које је остало у рукопису, а чиме је требало да опише порекло Словена и словенског језика.⁶¹ Да је поживео, и за друга би се Доситејева дела побринуо, како наводи у предговору *Мезимца*: „То исто чинитћесе, у препечатавању, и съ другими *Досітеевими* дѣлами, и са свими предъе утврђеннога правописанія изданными, коя срећна буду да се препечатаваю“.⁶²

Однос између Доситеја Обрадовића и Павла Соларића није до сада био предмет разматрања истраживача књижевности. Може се претпоставити да један разлог томе сигурно лежи у чињеници да Соларић није привлачио пажњу, тј. „Соларић је веома ретко долазио под перо историчара књижевности“,⁶³ како тврди Лаза Чурчић, вероватно због недостатка критичности у многим својим списима, и поред тога што му је опус свакако (био) амбициозан и свеобухватан. Иако је, заједно са Јованом Дошеновићем, Јоакимом Вујићем, Вићентијем Ракићем, Викентијем Љуштином, Ароном Јелинићем, и касније Јефtimiјем Поповићем сачињавао тршћански песнички круг српског предромантизма, са карактеристикама испољеним на формалном и садржајном плану, а који се био створио око Доситеја, на граници XVIII и XIX века,⁶⁴ може се тврдити да је Соларић остао „торзо

⁽⁶¹⁾ В.: Мирослав Пантић, *Соларић, Крељановић, Апендини* (1957), у: Исти, *Из књижевне прошлости*, Београд 1978, стр. 440-470.

⁽⁶²⁾ Павле Соларић, *Предисловіе издателъво...*, нав., стр. 30.

⁽⁶³⁾ Лазар Чурчић, *нав. дело*, стр. 207.

⁽⁶⁴⁾ *Историја српске књижевности*, 4. Милорад Павић, *Предромантизам*, Београд 1991, стр. 30.

од алабастра“, без углађених облика, и да је стајао по страни, „инокосан“. Здравко Крстановић сматра да „Доситејева улога у Соларићевом животу јесте значајна, али се преувеличава. Соларић је посједовао велико знање, по суду Павла Поповића можда веће од Доситејевог“. ⁶⁵ Неоспорна је чињеница да Доситеј и Соларић представљају књижевни пар једне епохе, и њихова је сарадња обогатила српску књижевност с почетка XIX столећа. Гледано из данашње перспективе, и у односу на Доситеја, Соларић је остао у сенци историографије српске књижевности; био је амбициозан, имао је пуно пројеката, но те идеје, конфузне и усмерене у више праваца, нису уродиле плодом, није успео да спроведе све што је намеравао, те је остајао недоследан у пракси. То је уосталом наглашавао и Јован Скерлић: „Несређен у својим идејама, он је био несређен и у писању“. ⁶⁶ Зато можда и нема толико интересовања у књижевним историографијама за овај „химерични дух“, па стога ни за однос између њих двојице: и поред пријатељства и блискости Доситеја и Соларића, и поред њихове интензивне сарадње, није могуће наћи помена о Соларићу као Доситејевог наследнику у књижевном животу Србије. Управо како наводи Стојан Новаковић:

Ни после Доситија задуго нема у српској књижевности никавога правца, али што јој живот даваше и што је крену и у народ уведе – то беше борба око језика народнога, коју је Доситије кренуо. Сувремени Доситију нараштај теже се могао навикнути на његове идеје него нараштај који је после њега долазио и њега с поштовањем гледао; па тако је и идеја Доситијева напредовала. Као човек доиста великога духа Доситије је остао дуго времена напред у књижевним погледима; дуго времена га не претекоше књижевници српски. Они књижевници који долажаху после њега не могаху сви, усвојивши његово гледиште, помаћи се и корак даље, чим би његов правац напредовао, него задуго после њега многи стајашу непрестано на једној висини с њиме. Тако је Доситије вођ читаве школе што се тиче погледа особито на језик и књижевност, и вођ је нехотице тиме што у

⁽⁶⁵⁾ Павле Соларић, *Гозба*, нав., стр. 164.

⁽⁶⁶⁾ Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, нав., стр. 110.

прва времена после њега мало њих бејаше који га претицаху и који га хоћаху како ваља разумети у тим стварима.⁶⁷

На основу досадашњих истраживања, као и на основу чињенице да је Доситеј сматрао Соларића „другим наместо њега“, многа питања у вези са односом Доситеја и Соларића остају отворена. Пре свега је потребно размотрити колико је Соларић пратио парадигматске кључеве просветитељства у стилу Доситеја Обрадовића. Односно, колико су Соларићеве концепције доследне Доситејевим идејама, како у етичким ставовима, али и у пракси, тј. у односу према штампању књига и издаваштву, на пример? Или, боље речено, како и каквим конкретно избором страних аутора је Соларић успео да угоди жељи свог учитеља да се многе корисне ствари преведу и прераде у педагошке сврхе? Каже Никола Андрић да је

učenik shvatio bolje svoj posao i od samog učitelja, jer ako se Dositiju može zamjeriti da je većim dijelom zapisivao sebi filofske pabirke iz stranih literatura ne umijući svagda da iz njih sebi sazda čvrsto i jedinstveno zdanje, to je Solarić pabirčio cijele knjige, koje su već same sobom bile zaokružene i zaobljene osnovnom mišlju.⁶⁸

Стога у вези с тим и таквим тенденцијама српског просветитељства на међи XVIII и XIX века, шта све заиста знамо о заједничким практичним педагошким намерама Доситеја и Соларића? Какав је њихов заједнички учинак за школство у Србији?

Да ли је, у ствари, са Соларићем пропуштена прилика да се западне културе упознају са словенским народима и језицима? Мора да је Соларић осећао велику одговорност на себи кад се, хваљен од свог учитеља и од других водећих интелектуалаца свога времена (а потом од тих истих и оспораван), одлучио на велики корак да напише једно свеобухватно дело о пореклу словенског рода и језика? Смрт га је омела да то дело доврши, али чињеница да је Соларић писао на веома добром италијанском

⁽⁶⁷⁾ *Доситеј Обрадовић*, приредио М. Лесковац, Београд 1962, стр. 186-187.

⁽⁶⁸⁾ Nikola Andrić, *нав. дело*, стр. 130 (28).

језику, могла је да допринесе упознавању италијанске читалачке публике са културом Словена, што је могло представљати веома ефикасну културну повратну спрегу.

Да ли је са Соларићем, у односу на Доситеја, пропуштена прилика и међу Србима? Соларић је остао усидрен у свом језику, који се показао недовољно практичним, и у својим идејама и концепцијама, којима је недостајала критичност.

Још је 1905. године Андра Гавриловић коментарисао да тек када се добију одговори на бројна питања у вези са Соларићем, „Тада ће физиономија Соларића као јавног радника бити још јаснија јер ће се јавити и у детаљима“.⁶⁹ Тада ће наравно и физиономија односа између Доситеја Обрадовића и Павла Соларића бити јаснија, јер ће се утврдити прави домет сарадње двојице српских литерата, без чијег заједничког ентузијазма и рада многе ствари у српској књижевности не би постојале, али ће се такође утврдити и појединачан допринос у њиховим заједничким пројектима.

Књижевној историографији је познато да је Доситеј у Соларићу видео свог настављача, да се надао да ће Соларић продужити његово дело, и ићи његовим стопама, како је уосталом и писао из Земуна 19. марта 1807. године Софији Теодоровић:

Не чудите се што јоште нисам у Београду. Рад би[х] лепо проћи а не продирати, а проћи ћу. Засад се радујем гледајући да у њему већ не влада Турчин. Кад се лепо уреди и утврди, бити ће слава градова, зашто је место неописане лепоте и красоте. Да ми је жив и здрав на много година Соларић! Ја сам већ доста живио.⁷⁰

Књижевној историографији је такође познато да је Соларић у Доситеју видео свог учитеља. Свој је ентузијазам и веру у Доситеја Соларић синтетизовао у чланку који је, заједно са Иваном Крељановићем Албинонијем, објавио у Трсту на италијанском језику, *Cenni sopra la lingua e letteratura illirica*, 1820. го-

⁽⁶⁹⁾ Андра Гавриловић, *нав. дело*, стр. 146.

⁽⁷⁰⁾ Доситеј Обрадовић, *Песме. Писма. Документи*, нав., стр. 93.

дине ("L'Osservatore triestino", бр. 55 и 56, 6. и 9. маја). Овај је текст тршћански учитељ Јефтимије Поповић превео и објавио у „Новинама србским“ у Бечу те исте године (бр. 91 и 92), под насловом *Погледи на језик и књижевство илиричко*. Соларић, који на овом месту (али и другде) сматра да је илирски/илирички језик у ствари српски језик, каже за свог учитеља: „Дјела господина Доситеја Обрадовића јесу заиста сваке препоруке достојна. Он је био први, што е писо пре тридесет година добро, простим управо Језиком, и основаније положио новом Књижеству илиричком“.⁷¹

Књижевној историографији се спонтано намеће чињеница да је Доситеј у тринаестој глави свог *Собранија разних наравоучителних вештеј*, под називом *О љубави к наукам[а]*, записао следеће Аристотелове речи: „Пријатељство је једна душа у два тела“.⁷²

⁽⁷¹⁾ Павле Соларић, *Погледи на језик и књижевство илиричко*, саопштила и коментарисала В. Милосављевић, "Србистика/Serbica", 1-2 (1999), стр. 315.

⁽⁷²⁾ Доситеј Обрадовић, *Собраније разних наравоучителних вештеј*, у: *Исти, Собраније разних наравоучителних вештеј. Мезимац*, нав., стр. 68.